

ABOUT THE IDEOLOGICAL AND POLITICAL BELIEFS OF ALEKSANDERE
CHAVCHAVADZE

ალექსანდრე ჭავჭავაძის იდეურ-პოლიტიკური მრწამსის შესახებ

Nana AraikhamiaDoctor of Philology, Associate Professor of Sokhumi State University,
Tbilisi, A. Politkovskaia 61, 0186, Georgia,
+995 599 13 23 37, nanaarakhamia.sou@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-5980-2752>

Abstract. The first half of the nineteenth century was the time of preservation, dedication and struggle for Georgian identity. Russian colonial forces tried to destroy the Georgian national identity and republicanism. Georgian poets and writers defined political processes, history and public thinking in Georgia at that time. Georgian writers of the nineteenth century. The national-patriotic motif occupies a special place in the literature. It is obvious that there is dissatisfaction with the existing reality. Georgian writers and public figures are fighting for national self-awareness and the country's survival. The article shows what influence the current historical reality had on the literary texts of Alexander Chavchavadze. What caused the existing in Georgian literary studies. Unequal evaluations of Alexander Chavchavadze 's civic beliefs or his poetic legacy.? Why was the question of dividing Alexander Chavchavadze's work into periods raised? that after the conspiracy of 1832, the poet changed his attitude to the national pain. The facts mentioned in the article and the views of the great classicist Iliia Chavchavadze prove that Alexander Chavchavadze never lived beyond the national pain, neither before 1832 nor after the defeat of the conspiracy. The historical era in which the poet lived, the reality in which the country was, determined the choice of a conciliatory policy. The main reason for Alexander Chavchavadze's conciliatory policy with Russia and entering the service of Russia was due to doing national work. Educated Alexander Chavchavadze understood very well that a nation in a state of war, which threatened the country with extinction from Muslim states and, at best, loss of identity, would lead to a loss of faith. The poet, gifted with political insight, knew that it was possible to do the great work of bringing education and culture to the nation in peace. It would be difficult for Russia to enslave an educated nation and nationalize it, that's why, under the guise of conciliatory policy, Alexander Chavchavadze chose to fight for the country's salvation.

Key words: Aleksandre Chavchavadze, Colonial Policy of the Russian Empire, Struggle to Preserve National Identity.

ნანა არახამიასოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი,
ა. პოლიტკოვსკაიას 61, 0186, ქ. თბილისი, საქართველო
+995 599 13 23 37, nanaarakhamia.sou@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-5980-2752>

აბსტრაქტი. მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევარი საქართველოს ისტორიულ სინამდვილეში ერის თვითმყოფადობის შენარჩუნებისთვის თავდადებული ბრძოლის პერიოდად მოიაზრება, როდესაც რუსული კოლონიური ძალები ცდილობდნენ მოესპოთ ქართული ეროვნული იდენტობა და სახელმწიფოებრიობა, ხოლო ქართული საზოგადოება, თავის მხრივ, ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის იმპერიის ზრახვებს. უდავოა,

რომ აღნიშნული პერიოდში საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებისა და საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარების მეზარახტრეებად ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები გვევლინებიან; ამდენად, მეცხრამეტე საუკუნის ქართველ მწერალთა ლიტერატურული შემოქმედების სულისკვეთებას განსაზღვრავს ეროვნულ-პატრიოტული მოტივი, პროტესტის გრძნობა არსებული სინამდვილის მიმართ, ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებისა და ქვეყნის გადარჩენისათვის ბრძოლის იდეა და სხვ. წინამდებარე სტატიაში წარმოჩენილია, თუ რა გავლენა იქონია მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის ისტორიულმა სინამდვილემ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე; რამ გამოიწვია ქართულ სამეცნიერო სივრცეში არსებული არაერთგვაროვანი შეფასებები მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის მოქალაქეობრივი მრწამსისა და შემოქმედების მიმართ; რატომ დაისვა საკითხი ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების პერიოდებად დაყოფასთან დაკავშირებით. სტატიაში მოხმობილი ფაქტები, არგუმენტები, აღიარებული კლასიკოსების შეხედულებები ადასტურებს, რომ ალ. ჭავჭავაძეს ეროვნული სატკივრის გარეშე არასოდეს უცხოვრია - არც 1832 წლის შეთქმულებამდე და არც მისი დამარცხების შემდეგ; არსებითად, არ მომხდარა მწერლის პოლიტიკური მრწამსის სახეცვლილება. იმ ისტორიულმა ეპოქამ, რომელშიც პოეტი ცხოვრობდა, იმ რეალობამ, რომელშიც აღმოჩნდა მისი სამშობლო, განაპირობა მისი გადახრა შემგუებლობითი პოლიტიკისკენ. ალ. ჭავჭავაძის რუსეთთან შემგუებლობითი პოლიტიკისა და იმპერიის სამსახურში ჩადგომის ძირითადი მიზეზი ეროვნული საქმის კეთებით იყო განპირობებული. თავად ევროპული განათლების მქონე ალ. ჭავჭავაძე აცნობიერებდა, რომ ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე მყოფი მისი ქვეყნისთვის გამოსავალს განვითარებაზე ორიენტირებული საქმიანობა წარმოადგენდა; პოლიტიკური გამჭირახობით დაჯილდოვებული პოეტი ხვდებოდა, რომ მხოლოდ მშვიდობიანობის შენარჩუნებით შეიძლებოდა იმ დიდი საქმის კეთება, რასაც ერში განათლებისა და კულტურის შემოტანა ჰქვია, რადგან განათლებული ერის დამონება და ეროვნული იდენტობის შეცვლა პრობლემას წარმოადგენს ყველა დამპყრობლისთვის, მათ შორის რუსეთისთვის. ამიტომაც, შემგუებლობითი პოლიტიკის საფარველ ქვეყნის გადარჩენისათვის ბრძოლის გზა აირჩია ღირსეულმა მამულიშვილმა.

საკვანძო სიტყვები: ალექსანდრე ჭავჭავაძე, რუსეთის იმპერიის კოლონიური პოლიტიკა, ბრძოლა ეროვნული იდენტობის შესანარჩუნებლად.

შესავალი. საქართველოს ისტორიულ სინამდვილეში მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევარი ერის თვითმყოფადობის შენარჩუნებისთვის თავდადებული ბრძოლის პერიოდად მოიაზრება. შექმნილ პოლიტიკურ ვითარებაში, ქართველების ტრადიციულ მტრებთან ერთად (თურქეთი, სპარსეთი, კავკასიელი მთიელები) გააქტიურდნენ რუსეთის იმპერიული ძალები; ისინი თანმიმდევრულად ახორციელებდნენ საქართველოს მიმართ კოლონიურ პოლიტიკას, რაც უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფოებრიობისა და ეროვნული ცნობიერების ნიველირებაში გამოიხატებოდა. ფაქტობრივად, ალექსანდრე პირველის 1801 წლის 12 სექტემბრის მანიფესტი, რომელიც ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და რუსეთის იმპერიასთან მიერთების აქტს წარმოადგენდა, კოლონიალური პოლიტიკის ილუსტრირების ნათელი დასტური იყო. ცხადია, ქართული საზოგადოება არ ნებდებოდა და ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის იმპერიის ზრახვებს. უდავოა, რომ აღნიშნული პერიოდში

საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებსა და საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარებას წარმართავდნენ ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები, რომლებიც იბრძოდნენ ქვეყნის ეროვნული დამოუკიდებლობის, თვითმყოფადობის დამკვიდრებისა თუ კულტურის განვითარებისათვის. მნიშვნელოვანია განვსაზღვროთ მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის საქართველოს ლიტერატურული ცხოვრების ძირითადი მარკერები და ის საკითხი, თუ რა გავლენა იქონია ქვეყანაში განვითარებულმა პოლიტიკურმა პროცესებმა ქართული ლიტერატურის განვითარების ძირითად ტენდენციებზე.

მეცხრამეტე საუკუნის ქართველ მწერალთა ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში ნიშანდობლივ მარკერად იკვეთება ეროვნულ-პატრიოტული მოტივი, რომელშიც აშკარად იკითხება უკმაყოფილება არსებული კოლონიური სისტემისა და პოლიტიკის მიმართ, ბრძოლა ეროვნული თვითშეგნების ამაღლებისთვის, ისტორიულ პირთა სახეებისა თუ ისტორიული მოვლენების წარმოჩენით ქართველთათვის ქვეყნის დიადი წარსულის შეხსენების აუცილებლობა. საინტერესოდ გვეჩვენება ამ რაკურსით ალ. ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების ცალკეული ფურცლების გააზრება; თუ რამ გამოიწვია ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში არსებული არაერთგვაროვანი შეფასებები ალ. ჭავჭავაძის მოქალაქეობრივი მრწამსისა თუ მისი პოეტური მემკვიდრეობის მიმართ. ეს ის კითხვებია, რომელზეც არაერთი ლიტერატურის კრიტიკოსი შეეცადა პასუხის გაცემას. როგორც ცნობილია, ქართული სალიტერატურო კრიტიკა თავიდან გულგრილად შეხვდა პოეტის შემოქმედებას; მიიჩნევდნენ, რომ მისი „უმთავრესი ძარღვი“ მხოლოდ სიყვარულისა და ტრფიალების პოეზია იყო. იმის მიუხედავად, რომ ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში არაერთხელ გამოითქვა საინტერესო და ანგარიშგასაწევი შეხედულებები პოეტის პოლიტიკური მრწამსისა თუ მისი პოეტური მემკვიდრეობის შეფასების თვალსაზრისით, ვფიქრობთ, აღნიშნული საკითხის კიდევ ერთხელ განხილვა და არგუმენტირებული დასკვნების მოყვანა მეტ სიცხადესა და დამაჯერებლობას შესძენს პირველი ქართველი რომანტიკოსი პოეტის შემოქმედებასა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მსოფლმხედველობასთან დაკავშირებულ ცალკეულ საკითხებს.

მეთოდები. სტატიაზე მუშაობისას, ძირითადად მივმართეთ ჰერმენევტიკულ, ინტერტექსტურ, კომპარატივისტულ და ისტორიულ მეთოდებს. ჩვენი კონცეფციის ჩამოსაყალიბებლად დავიმოწმეთ როგორც ცალკეული ნიმუშები ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედებიდან, ასევე ქართველი კლასიკოსებისა და ლიტერატურის კრიტიკოსების შეხედულებები; მათ საფუძველზე მოვახდინეთ ჩვენი მსჯელობისა და დასკვნების ილუსტრირება. შედარებით-ტიპოლოგიური მეთოდის მომარჯვება ასევე დაგვჭირდა გასაანალიზებელი ტექსტების დაჯგუფება-დანაწევრებისთვის. ნაშრომში გამოვიყენეთ ისტორიული მასალები, ფაქტები, რომლითაც, ერთი მხრივ, გაჯერებულია ალ. ჭავჭავაძის ლიტერატურული ტექსტი და, მეორე მხრივ, ასახავს მისი ცხოვრების გზასა და სამხედრო მოღვაწეობას. ზემოაღნიშნული კვლევის მეთოდების საფუძველზე წარმოვაჩინეთ ალ. ჭავჭავაძის პოლიტიკური მრწამსის ერთგულეობა ქვეყნის ეროვნული ინტერესებისადმი.

შედეგები და მსჯელობა. ალექსანდრე ჭავჭავაძის პიროვნების, მისი სამხედრო მოღვაწეობისა და პოეტური მემკვიდრეობისადმი ინტერესი ქართულ საზოგადოებაში იმთავითვე არსებობდა. ლიტერატურის კრიტიკოსები, რომლებიც განიხილავდნენ პოეტის შემოქმედებას, ხშირ შემთხვევაში გამოთქვამდნენ ურთიერთსაპირისპირო შეხედულებებს. აღსანიშნავია, რომ ქართულ სალიტერატურო სინამდვილეში პირველი, ვინც სერიოზულად სცადა ალ. ჭავჭავაძის რეაბილიტაცია (ანუ, მისი წარმოჩენა არა მხოლოდ ანაკრეონტული განწყობების პოეტად), ილია ჭავჭავაძე გახლდათ. დიდმა კლასიკოსმა 1861 წლის „ცისკარში“ (№4) გამოქვეყნებულ მრავალმხრივ საეტაპო წერილში - „ორიოდე სიტყვა

თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის კოზლოვიდან „შეშლილის“ თარგმანზედა“ - ერისთავის უზადრუკ ქართულ თარგმანზე მსჯელობისას აღნიშნა: „როცა ვკითხულობდით თარგმნილ შეშლილსა, სწორეთ უნდა მოგახსენოთ, ხან ეგრედ უნო ენად ვნახეთ ჩვენი საყვარელი ენა, ისე ენა, რომელზედაც დაილიდინა ჩვენმა უკვდავმა რუსთაველმა თავისი უკვდავი „ვეფხვისტყაოსანი“. ის ენა, რომელზედაც დაიგალობა თავისი ღვთიური სიმღერები თავად ალექსანდრე ჭავჭავაძემ, ის ენა, რომელზედაც თავად ნ. ბართაშვილმა, მაგ უდროოდ დამარხულმა ჩვენმა იმედმა ღარმონიულად და ნაღვლიანად დაიმღერა და ზეგარდამო შთაგონებული წვრილი ლექსები!“ (ჭავჭავაძე, 1986ბ: 10) შესაძლოა, მავანს უადგილოდ მოეჩვენოს ალექსანდრე ჭავჭავაძის მოხსენიება რუსთაველსა და ბართაშვილთან ერთად, მაგრამ ეს ლიტერატურული გემოვნების საკითხია და დიდ ილიასთან ამასთან დაკავშირებით არავის გაუმართავს პოლემიკა. რაც შეეხება ლექსს „ალექსანდრე ჭავჭავაძე“, რომელიც 1860 წლით არის დათარიღებული (ანუ, უფრო ადრე დაიწერა, ვიდრე „ორიოდე სიტყვა...“), მასში ცხადად იკვეთება, რომ ილია ალექსანდრე ჭავჭავაძის პოეზიის ორივე მხარეს ხედავდა - სალალბოსაც და სამშობლოს ბედზე მწარედ ჩაფიქრებული მამულიშვილისაც: „მისი ლექსი შვებით, ლხენით/ხან მეჯლისში მოჰფრინდება,/გულს ჩაგეკვრის, ჰლალბოს, ჰხარობს,/გამღერებს და ამღერდება.../ხან ჰრბის ველად, მარტო ჰგალობს/უდაბნოში, ვითა მწირი,/შეჰკვნესს შავ-ბედს ქვეყნისასა,/ქვეყნისათვის ანატირი“ და ა.შ. ბ)ჭავჭავაძე, 1985: 70)

შეგნიშნავთ, რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების ილიასეული შეფასება არ გაიზიარა გრიგოლ რობაქიძემ, რომელმაც საკმაოდ ვრცელი წერილი მიუძღვნა პირველ ქართველ რომანტიკოსს და საყურადღებო მოსაზრებები გამოთქვა. უპირველეს ყოვლისა, იგი ქართული პოეზიის დენდად მოიხსენიებს ალექსანდრე ჭავჭავაძეს („იგი ნამდვილი დენდი იყო ქართულ-აღმოსავლეთური დარდიმანდობით“); ხაზს უსვამს პოეტის შემოქმედებაში სენსუალიზმის გამძაფრებულ გრძნობას, რომელსაც „სილამაზისა და ძლიერების მომხიბლაობა ნიცშესებურად აქვს ახატული“; მის შემოქმედებას განიხილავს, როგორც ბესიკის მემკვიდრისა, თუმცა შენიშნავს, რომ „...ბესიკი უფრო მაღლა დგას ნიჭით და შაირობით“. რაც შეეხება ლექსს, მიძღვნილს ალექსანდრე ჭავჭავაძისადმი, გრ. რობაქიძე ილიას სიტყვების („ხან დაჰყურებს ღრუბლიანი დაფიქრებით გოგჩის ტბასა/და ემდურის მწვავის მოთქმით დაუდრგომელ დროთ ბრუნვასა“) შემდეგ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს: „...საქართველო ისეთი ტემპერამენტით არის ამახვილებული, რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძეს არ შეეძლო რაიმე სახით არ ეხსენებია იგი, – თუგინ უბრალო სიტყვითაც, – თუ კი მას პოეტურ იდეად დამხობილი საქართველო ჰქონდა მხედველობაში. არა: იგი ხსენებულ ლექსში ემდურის მხოლოდ “დაუდგრომელ დროთა ბრუნვას“. და ისიც, უნდა ვიგულისხმოთ, სიხარულში უცბათ შეჭრილი მეღანქოლიის ჟამს, ალექსანდრე ჭავჭავაძე შესანიშნავი სახიერებაა ქართული უღარდებლობის (დამხობის ჟამსაც კი) და მისი ლხინის გამშლელიც “მრავალჟამიერის” როგორც პოეტი იგი მოქეიფეა ნამდვილი ამ სიტყვის ესთეტიური მნიშვნელობით: მგონი მისსავით და მისდენი არავის უმღერნია საქართველოში.“ (რობაქიძე, 1989: 113)

საინტერესოდ გვეჩვენება იოსებ ბოცვამის მიერ 1956 წელს გამოცემული წიგნი „ალექსანდრე ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში (1852-1921)“, რომელიც აერთიანებს ქართულ პრესაში, თითქმის სამოცდაათი წლის განმავლობაში, ფიქსირებულ pro et contra მოსაზრებებს პოეტის შემოქმედებასთან მიმართებით; მაგ., ალექსანდრე ცაგარელი გამოთქვამს უკმაყოფილებას პოეტის შემოქმედებაში ეროვნული გრძნობების გამოხატვის სიმწირესთან დაკავშირებით; შესაბამისად, იგი პირველ ქართველ რომანტიკოსს მხოლოდ ანაკრეონტული განწყობების გამომხატველ მგოსნად აცხადებს; თვლის, რომ მისი შემოქმედების ძირითადი თემა - ღვინო და სიყვარულია (ბოცვამე, 1956: 57). ამავე თვალსაზრისს ავითარებს გერონტი ქიქოძე; მიიჩნევს, რომ „ალექსანდრე ჭავჭავაძე სრულყოფილი ტიპია ქართველი არისტოკრატისა, რომელიც სუფრის

კულტურას, დარდიმანდული დროსტარების სიყვარულს და ცხოვრების ოსტატობას აერთიანებს მაღალ და ინტენსიურ გონებრივ კულტურასთან“; რაც შეეხება პატრიოტიზმს, ისიც ეროვნული გრძნობის სიმწირეს საყვედურობს პოეტს (ქიქოძე, 1965: 194).

ადრეული პერიოდის ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში განსხვავებული მოსაზრება გამოთქვა კიტა აბაშიძემ, რომლის შეხედულებები ყველაზე ანგარიშგასაწევად მიგვაჩნია, რომელთაც დღემდე არ დაუკარგავთ აქტუალობა. ფაქტობრივად, კ. აბაშიძემ დაუდო სათავე ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების შეფასების ახალ ეტაპს და თავისი მოსაზრებების არგუმენტირებისას დაეყრდნო ისეთ აღიარებულ ავტორიტეტებს, როგორებიც ილია და აკაკია. კრიტიკოსი აღნიშნავდა: „თუ ერთი ნაწილი ჩვენი მოაზროვნე საზოგადოებისა მეტად სასტიკად ეპყრობოდა თ-დ ალ. ჭავჭავაძეს, ვარდულებულის პოეტს ეძახოდა, უაზროსა და უშინაარსო ლექსების მომდერლად მიაჩნდა, სამაგიეროდ, ისეთი ბრწყინვალე ვარსკვლავნი ჩვენი ლიტერატურისა, როგორიც თ-დი ილ. ჭავჭავაძე და როგორიც ბრწყინვალე თ-დი აკაკი წერეთელი, ამ პოეტსა სთვლიან ტკბილხმოვნად, ნათლის სვეტად, ამალღებულად სულით ზეცამდე, რომლის ლექსი.... ხან დაჰყურებს ღრუბლიანი დაფიქრებით გოგჩის ტბასა და ემდურვის მწვავის მოთქით დაუდგრომელ დროთა ბრუნვას“ (აბაშიძე, თ.გ.). კრიტიკოსის რეზიუმირებით, პოეტის სევდიანი კილოს მიზეზს „საერო ტანჯვა“ წარმოადგენს, რომელიც შეიქმნა „...საზოგადოდ, მთელი ერისა გლოვისა და ოხვრის ზედ გავლენითა, ამ სევდიანი კილოს მიზეზი საქართველოს ბედში იმალებოდა.. თ. ალ. ჭავჭავაძის ლექსებს საერო ტანჯვამ გმინვისა და კვნესის ფერი დასდო“ (აბაშიძე, თ.გ.). ზემოაღნიშნული მოსაზრებები სხვადასხვა დროს ნაწილობრივ გაიზიარეს (ან უარყვეს) და საკუთარი ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზეს კრიტიკოსებმა შალვა რადიანმა, ვახტანგ კოტეტიშვილი, მიხეილ ზანდუკელმა, იოსებ გრიშაშვილმა და სხვ.

ილია ჭავჭავაძის დამოკიდებულება ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების მიმართ გასულ საუკუნეშიც არაერთი მკვლევრის დაინტერესების საგნად იქცა; მათ შორის პროფესორების ლადო მინაშვილის, იუზა ევგენიძის, დავით გამეზარდაშვილის, რომელთა მოსაზრებები საინტერესო და ანგარიშგასაწევია. რელევანტურად მიგვაჩნია ლ. მინაშვილის თვალსაზრისი, რომ „ილია ჭავჭავაძემ, განსხვავებით ყველა სხვა კრიტიკოს-შემფასებელთაგან, რომლებიც ეროვნულ სატკივარს ვერ ხედავდნენ ალ. ჭავჭავაძის პოეზიაში, საგანგებოდ და პირველმა მიუთითა, რომ „...ამ ტკბილმთქმელსაც საყოველთაო უნუგეშობა

ამ მაშინდელი დროისამ წარმოათქმევინა ერთგან თავისი სამძიმარი, საცა ისმის მოქალაქური გულისტკივილი მის გამო, რასაც გულში იმაღავდა მაშინდელი ცხოვრება“; და ასევე, ანგარიშგასაწევია ლ. მინაშვილის მოსაზრება, რომ „...საფუძველს მოკლებულია აზრი, რომლის თანახმადაც ვერც ილია ჭავჭავაძემ შეძლო გასცილებოდა ტრადიციულ შეხედულებას, როცა ალ. ჭავჭავაძის შემოქმედების მთავარ მოტივად სიყვარული და ტრფიალება აღიარა“ (მინაშვილი, 2003: 113).

იუზა ევგენიძე განსხვავებულ ასპექტში განიხილავს ალ. ჭავჭავაძის პოეტურ მრწამსს. იგი იზიარებს ილიას თვალსაზრისს, რომ *უიმედობა* კი არ არის ალ. ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობის ემოციური საყრდენი, არამედ მწარე სინამდვილეზე ამოზრდილი ჭეშმარიტად ღირებული ის ოპტიმიზმი, რომელზეც ბრძანებს დიდი ილია: „სხვათა დროთა მოსვლის იმედი გულიდან ამოღებული არა აქვს ჩვენს პოეტს“. ამავე სტატიაში ეხება მკვლევარი ილია ჭავჭავაძის მიერ მონიშნულ *მოქალაქურ გულისტკივილს*; მიიჩნევს, რომ პოეტის შემოქმედების მთავარი ღერძი ეროვნული ტკივილითაა გაჯერებული (ევგენიძე, 2003: 49); რაც შეეხება პესიმიზმსა და უიმედობას, რომლითაც გაჟღენთილია ალ. ჭავჭავაძის პატრიოტული ლირიკა - ილია ამას სუბიექტური ხასიათით ხსნის: „მე ამას ვტირი, განაწირი, ვაჰ, თუ ვესწრა ვერ, თვარაღა ჟამი გულთმაამი კვლავცა იქნების“ ბ)ჭავჭავაძე, 1953: 45). ამავე თვალსაზრისს ავითარებს კრიტიკოსი გურამ ასათიანი; იგი ეროვნული ტკივილის მძაფრ გამოხატულებად მიიჩნევს ალ. ჭავჭავაძის

ლირიკულ ლექსებს: „ისმინეთ მსმენნო“, „ო, ვით გვემტყუნა“, „ვისაც გსურთ“, „უწყალო სენმან“, „პყრობილისგან თანპყრობილთა მიმართ“, „კავკასია“ და რეზიუმირების სახით აღნიშნავს: „ალ. ჭავჭავაძის პოეზიას საფუძვლად უდევს ეროვნული დამოუკიდებლობის დაკარგვით გამოწვეული ღრმა მწუხარება... „წყეულ არს ის დრო, როს სამკვიდრო დავკარგეთ კრულნი“ - ამ განცდამ განსაკუთრებული იერი მისცა პოეტის შეხედულებებს, განწყობილებებს, მთელი მისი ლირიკის ინტონაციას“ (ასათიანი, 2004: 27). ზემოაღნიშნულ მკვლევართა მოსაზრებების ერთგვარ რეზიუმირებად შეიძლება აღვიქვათ პროფესორ დავით გამეზარდაშვილის სიტყვები; მან აქცენტირება გააკეთა ალ. ჭავჭავაძის შემოქმედებაში გამოკვეთილ ძლიერ პატრიოტულ გრძნობებზე; აღნიშნა, რომ „პოეტის სევდა-კაემანი, პირველ ყოვლისა, საქართველოს დამოუკიდებლობის დაკარგვის შედეგია. პოეტის წუხილის, სევდის ერთ-ერთი მიზეზი - სამშობლოს უბედურებაა.“ (გამეზარდაშვილი, 1948: 73).

ქართულ სამეცნიერო სივრცეში დღესდღეობითაც არ ჩამცხრალა ინტერესი ალექსანდრე ჭავჭავაძის ცხოვრებისა და შემოქმედების მიმართ, რასაც ადასტურებს თანამედროვე მკვლევართა ცალკეული მონოგრაფიები და სამეცნიერო პუბლიკაციები (ზაზა აბზიანიძე, თამარ შარაბიძე, თამარ ლომიძე, ნინო ვახანია და სხვ.), რომლებშიც ავტორები წინა ეპოქების ლიტერატურის კრიტიკოსთა მოსაზრებებს უარყოფენ ან ავითარებენ და საკუთარ ინტერპრეტაციას გვთავაზობენ. მაგ., პროფესორი ნინო ვახანია, კიტა აბაშიძის კვალბაზედ თვლის, რომ ალექსანდრე ჭავჭავაძე ჰუმანისტია, რადგან ვერ ურიგდება ადამიანის სიცოცხლის ხელოვნურად მოსპობას; მოსაზრების გასამყარებლად ავტორი განიხილავს ლექსს „ბრძოლისთვის“ და მიიჩნევს, რომ პოეტის „სევდა-მწუხარება კონკრეტული ხასიათისაა; გამოწვეულია საქართველოს ეროვნული მეობის დაკარგვით“ (ვახანია, 2012: 93). ამგვარად, ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობაში გამოთქმული ლიტერატურულ-კრიტიკული აზრის განვითარების არასრულმა დინამიურმა ექსკურსმა ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედებასთან მიმართებით გამოკვეთა შემდეგი დომინანტი თვალსაზრისი: „სამოქალაქო გულისტკივილი“ განსაზღვრავს პოეტის შემოქმედების მთავარ სათქმელს და ის „ნაღვლიანი კილო“, რომელიც ლიტერატურულ ტექსტებში, გარკვეულწილად პრიორიტეტულია, ეროვნული ტკივილითაა ნასაზრდოები.

რაც შეეხება ალექსანდრე ჭავჭავაძის საზოგადოებრივ მოღვაწეობას, არც ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს ერთიანი ხედვა ქართული სალიტერატურო კრიტიკაში; არაერთხელ მეტად მტკივნეული ბრალდებების ადრესატი შეიქმნა რომანტიკოსი პოეტი. ძირითადად, პრეტენზიები და ბრალდებათა წყება მიემართება ალ. ჭავჭავაძის წარმატებულ სამხედრო კარიერასა და ცარისტული რუსეთის პოლიტიკური დავალებების უპირობო შესრულებას. როგორც ცნობილია, პოეტმა წინააღმდეგობებით აღსავსე ცხოვრება განვლო; გარკვეულ პერიოდში იგი იმპერიული რუსეთის მზაკვრული პოლიტიკის წინააღმდეგ იბრძოდა და მოგვიანებით - იმავე რუსეთის სამსახურში ჩადგა. ამდენად, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობის თვალსაზრისით, ალ. ჭავჭავაძე გაორებულ პიროვნებად გვევლინება. ქვემოთ შევეცდებით პასუხი გავცეთ კითხვებს, თუ რამ განაპირობა პოეტის მენტალური გაორება; მოქმედებდა თუ არა საქვეყნო/ საერო ინტერესებით რუსეთის იმპერიის სამსახურში ჩამდგარი ალ. ჭავჭავაძე; რა ვითარება და პროცესები განაპირობებდნენ მისი პოლიტიკური მსოფლმხედველობის ცვლილებას და შესაბამისად, ურთიერთგამომრიცხავ მოქმედებებს და სხვ. აი, საკითხთა წყება, რომელიც პოეტის სიცოცხლეშივე (და ჩვენს დროშიც) არაერთხელ გამხდარა ქართულ ჰუმანიტარულ სფეროში მოღვაწე მკვლევართა დაინტერესების საგანი.

როგორც ცნობილია, ალექსანდრე ჭავჭავაძე იყო 1804 წლის არაგვის ხეობის ქართველ მთიელთა აჯანყების მონაწილე, რომელმაც რუსის ჯარის აღვირახსნილი ქმედების გამო იფეთქა. ცხადია, 1804 წლის აჯანყებაში ალ. ჭავჭავაძეს საკუთარი ქვეყნისა და ხალხის ინტერესების დაცვა ამოძრავებდა; იგი თვრამეტი წლისა გაიპარა სახლიდან და შეუერთდა

მთიულეთში მყოფ ფარნაოზ ბატონიშვილს. თუმცა მალევე, რუსეთის იმპერიულმა ძალებმა აჯანყება ჩაახშეს და მასში მონაწილეობის გამო პოეტი დააპატიმრეს. იგი ჯერ ყიზლარის საპრობილეში გაამწყესეს, ხოლო მომდევნო, 1805 წელს კი - ტამბოვში გადაასახლეს. თუმცა, იმის გამო, რომ მამამისი - გარსევან ჭავჭავაძე დიდი პატივისცემით სარგებლობდა რუსეთის საიმპერატორო კარზე და ამასთან, თავად ალექსანდრე იმჟამინდელი იმპერატორის დედის - ეკატერინე მეორის ნათლული გახლდათ, იგი მალევე (ფაქტობრივად, რამდენიმე თვეში) იქნა შეწყალებული. მთიელთა აჯანყების სულისკვეთებას ეხმიანება პოეტის მიერ ფრანგულიდან თარგმნილი თხზულება „ახლოთ განჩხრეკილი კაცი“, რომელიც მან ფარნაოზ ბატონიშვილს უძღვნა. ამავე პერიოდით თარიღდება პოეტის ლექსი „ვაჰ, სოფელსა ამას“. ზემოაღნიშნულ თარგმნილ თხზულებაშიც და ლექსშიც ნათლად ჩანს ალ. ჭავჭავაძის მოქალაქეობრივი მრწამსი და გულისტკივილი მისი ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობის გამო. თუმცა მოგვიანებით, პოეტი ნანობს თავის საქციელს და მას ახალგაზრდულ შეცდომად მიიჩნევს, რაც დასტურდება ლექსით „დიმ. ვ.“.

რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ მოწყობილი მთიელთა აჯანყების მონაწილე პოეტი რვა წლის შემდეგ, 1812 წელს უკვე რუსეთის იმპერიის ინტერესებს იცავს და მონაწილეობას იღებს კახეთის აჯანყების ჩახშობაში. იგი მარკიზ პაულიჩის ბრძანებით (რომლის ადიუტანტი იყო 1811 წლიდან) გაემგზავრა სიღნაღისა და თელავის მაზრებში გლეხთა აჯანყების ჩასახშობად და როგორც იონა მეუნარგიას მოგონებებით დასტურდება, „...სწუხდა, რომ საკუთარ ძმებთან უნდა ეომა, მაგრამ მოვალეობისა და სამხედრო დიციპლინის მონა, ის შეება კახელებს და ცდილობდა საქმე ისე გაეკეთებინა, რომ ბევრი უბედურება არ დატრიალებულიყო. (მეუნარგია, 1954: 29) მართალია, 1812 წლის კახეთის გლეხთა აჯანყების ჩახშობაში ალ. ჭავჭავაძის მონაწილეობა ითვლება შავ ლაქად მის ბიოგრაფიაში, მაგრამ საგულისხმოა პოეტის სიტყვები, რომლებიც მოწმობს, რომ პაულიჩის დავალების შესრულება მასში ენთუზიაზმს არ იწვევდა: „წავიდე ეხლა და კახელმა კაცმა კახელს თოფი უნდა ვესროლო“ (ჭავჭავაძე, 1986ა: 38); იგი ყველაფერს აბრალებდა ცარიზმის ხეპრე მოხელეებს. ცხადია, ზემოთ აღნიშნულ დაპირისპირებაშიც რუსეთის მთავრობამ გაიმარჯვა; ისიც ცნობილია, რომ თავად პოეტი კინალამ ემსხვერპლა ამ აჯანყებას (იგი ფეხში დაიჭრა და თურმანიძეების მალამომ იხსნა შესაძლო გართულებებიდან). ამის მიუხედავად, არსად არ გვხვდება პოეტის მიერ გამოთქმული სამდურავი ან სალანძღავი სიტყვები აჯანყებული გლეხების მიმართ.

და მაინც, ამ საქციელის, ერთგვარ, რეაბილიტაციად მოვიაზრებთ ალექსანდრე ჭავჭავაძის მონაწილეობას 1832 წლის შეთქმულებაში, რომლის გამო, შეთქმულების სხვა მონაწილეებთან ერთად, ორმოცდაექვსი წლის გენერალ მაიორი დააპატიმრეს და კვლავ ტამბოვში გადაასახლეს. შევნიშნავთ, რომ პოეტს არც ამჯერად მოუხდია სასჯელი ბოლომდე; როგორც ჩანს, ალ. ჭავჭავაძის ბრალეულობაში ეჭვი არავის შეუტანია (მის საქმეში ცოლისძმის - ლუარსაბ ორბელიანის ჩვენებაც იდო), მაგრამ ნიკოლოზ პირველმა ჩათვალა, რომ რუსეთის იმპერიის „მათრახისა და ორცხობილას“ მონაცვლეობითი პოლიტიკიდან, იმჟამად, „ორცხობილას“ (ანუ, მიმტეველობითი პოლიტიკის) დრო დამდგარიყო; ამიტომაც გაიხსენეს ალექსანდრე ჭავჭავაძის „წარსულში დამსახურება“ (ბრძოლა ნაპოლეონის წინააღმდეგ რუსეთის სამამულო ომში 1813-1814 წ.წ., მონაწილეობა რუსეთ-სპარსეთის ომში 1927 წელს, რუსეთ-ოსმალეთის ომში 1828 წელს და სხვ.) და ტამბოვიდან პეტერბურგში გაიწვიეს. იმპერატორთან ვიზიტის შემდეგ ალ. ჭავჭავაძე სამშობლოში დაბრუნდა, რუსების სახელმწიფო სამსახურში ჩადგა და იმპერიისადმი ორგულობა აღარასოდეს გამოუმჟღავნებია (ყოველ შემთხვევაში, ღიად).

უდავოა, რომ 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობისას ალ. ჭავჭავაძეს ამოდრავებდა ის ზრახვა, რომ ქვეყანა უნდა გათავისუფლებულიყო რუსეთის იმპერიის მარწუხებისგან. თუ 1804 წელს პოეტი თვრამეტი წლისა იყო და ნაკლებად სარწმუნოა,

მაგრამ შეიძლება დავუშვათ ვარაუდი, რომ ყმაწვილური გაუაზრებელი ქმედების გამო შეუერთდა აჯანყებულთ, 1832 წელს იგი უკვე დაწინაურებულ პოზიციებზე იყო რუსეთის სამსახურში (როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1810 წელს იგი მარკიზ პაულიჩის ადიუტანტად გაამწესეს; 1817 წელს - პოლკოვნიკი გახდა, 1826 წელს - გენერალ მაიორობა მიანიჭეს ერევნის სპარსელებისაგან განთავისუფლებასთან დაკავშირებით, 1828 წელს დანიშნეს სომხეთის ოლქის, ხოლო 1929 წელს - კახეთის სამხედრო სასაზღვრო დაცვის უფროსად). ამდენად, ალ. ჭავჭავაძე რუსულ ჩინ-მედლებზე დახარბებული არ ყოფილა; უფრო დასაშვებია ის აზრი, რომ რუსეთის სამსახურში მყოფი, იგი მაინც მისი ქვეყნის თავისუფლებისა და ეროვნული ინტერესების დაცვისთვის მებრძოლ ქართველ მამულიშვილად რჩებოდა. სწორედ აქ იჩინა თავს რელიგანტური კითხვა, თუ რა ახსნა უნდა მოვუძებნოთ მის მონაწილეობას 1812 წლის კახეთის აჯანყების ჩახშობაში; ასევე, რა კონტექსტში გავიაზროთ მისი 1832 წლის შეთქმულების შემდგომი პოლიტიკური ინტერესები და ლიტერატურულ ტექსტებში გამოთქმული არაორაზროვანი (თუ ორაზროვანი) თვალსაზრისი რუსეთის აღმატებით ხარისხში მოხსენიებისა და საქართველოსათვის სხვადასხვა სახის სარგებლობის მოტანის თაობაზე.

ალ. ჭავჭავაძის შემგუებლობით პოლიტიკას განაპირობებდა ის ისტორიული ეპოქა, რომელშიც პოეტი ცხოვრობდა; ის ისტორიული რეალობა, რომელშიც იმყოფებოდა მისი სამშობლო; ის ცხოვრებისეული კანონზომიერება, რომელსაც თითოეული კლასიკოსის „შეუცვლელი ბედისწერა“ ჰქვია. პოეტი იძულებული გახდა, ეღიარებინა პოლიტიკურ რეალობად რუსეთთან საქართველოს შეერთების აუცილებლობა. ლექსში „უგვანთა ტრფობა“ პოეტი გამოთქვამს წუხილს მის მონაწილეობასთან დაკავშირებით 1804 და 1832 წლების შეთქმულებებში; ლექსში „კავკასია“ პოეტი ხოტბას ასხამს და მადლიერებას გამოთქვამს რუსეთის მიმართ, ხაზს უსვამს დარიალის კარიბჭით შემოსული სწავლა-განათლების შესაძლებლობის მნიშვნელობას ქართველთათვის. ცალკე საკითხია ალ. ჭავჭავაძისა და მისი ოჯახის დამოკიდებულება რუსი მწერლებისადმი; მისი მთარგმნელობითი საქმიანობა.

როგორც ცნობილია, 1832 წლის შეთქმულების თითქმის ყველა მონაწილემ ფარხმალი დაყარა და ჩადგა რუსეთის იმპერიის სამსახურში; ალ. ჭავჭავაძეც შეურიგდა ბედს, გამოუვალ მდგომარეობას: „რა მაიძულებდა მიმელო მონაწილეობა მთავრობის წინააღმდეგ, იმ მთავრობისა, რომლის წყალობით საქართველო დაცულია გარეშე მტრებისაგან და უზრუნველყოფილია მშვიდობიანობით. იმ მთავრობისა, რომელმაც საქართველოში შემოიტანა განათლება, მრეწველობა, ადადგინა ვაჭრობა.“ ა) ჭავჭავაძე, 1992: 40) ზემოთ მოყვანილი მოსაზრების პათოსმა (და მისი მსგავსი სხვაც დასტურდება) განაპირობა მკვლევართა მოსაზრება, გამოეყოთ ორი პერიოდი ალ. ჭავჭავაძის შემოქმედებაში: პირველი პერიოდი - როცა მწერალი იბრძოდა ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის და მეორე - როდესაც პოეტი ჩადგა რუსეთის იმპერიის სამსახურში და უპირატესობა შემგუებლობით პოზიციას მიანიჭა.

ვფიქრობთ, რომ ალ. ჭავჭავაძის შემგუებლობითი პოზიცია პოეტის ერთგვარი პოლიტიკური გამჭრიახობიდანაც გამომდინარეობდა; იმ პერიოდში იგი სხვა ხსნას ვერ ხედავდა; ცდილობდა, მორგებოდა იმ ისტორიულ სიტუაციას, რომელშიც მოუწია ცხოვრებამ. ალ. ჭავჭავაძე რუსულ ჩინ-მედლებზე რომ არ იყო დახარბებული, ამას ზემოთ მოყვანილი მასალაც და მკვლევართა რელიგანტური მოსაზრებებიც ადასტურებენ. ამავდროულად, თავად პოეტის შემოქმედებაა დასტური იმისა, თუ როგორ უყვარდა სამშობლო. ალ. ჭავჭავაძის ეროვნული კონცეფციის, მისი სატკივრისა და ქვეყნისადმი დამოკიდებულების გასააზრებლად მნიშვნელოვანია ისტორიული ნარკვევი „საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი და მდგომარეობა 1801 წლიდან 1831 წლამდე.“ წერილი წრფელი ტონითაა დაწერილი; მასში ნათლად იკითხება მწერლის სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებები. მისი ადრესატი - რუსეთის ხელმწიფე

ნიკოლოზ პირველი იყო. ნარკვევი რუსულადაა დაწერილი და თავად ავტორი მისი დაწერის მიზეზად შემდეგ ვითარებას ასახელებს: „ადგილობრივ მკვიდრთა საუბედუროდ, არც მათი დღევანდელი ყოფა-ცხოვრება არავის აღუწერია ჭეშმარიტად მოუკერძოებელი სახით.“ ა)ჭავჭავაძე, 1992: 80)

ნარკვევი ცხადი ილუსტრირებაა იმისა, თუ როგორ ცდილობს ალ. ჭავჭავაძე, იყოს მიუკერძოებელი და წრფელად გადმოსცეს მისი დროის საქართველოში მომხდარი ამბები. უპირველესად, ავტორი საუბრობს საქართველოს უძველეს ისტორიულ წასულზე; იწონებს ერეკლე მეორის გადაწყვეტილებას რუსეთთან შეერთების შესახებ; მომხრეა (და კმაყოფილიც) რუსეთთან საქართველოს შეერთებისა. აღნიშნული თვალსაზრისით, ნარკვევში იგივე კონცეპტუალური ხედვაა გადმოცემული, რაც ლექსებში „დიმ. ვ“, „უგვანთა ტრფობა“ და „კავკასია“. მწერალი გარკვევით აღუწერს ხელმწიფეს მის სამშობლოში რუსეთის ბიუროკრატ მოხელეთა აღვირახსნილ ქცევას; ცდილობს მის დარწმუნებას, რომ საქართველო არაფრით ჩამოუვარდება რუსეთს და მისი ქვეყანა, სტრატეგიული თვალსაზრისით, იმპერიისთვის მეტად მნიშვნელოვანია, როგორც სპარსეთისა და ოსმალეთის წინააღმდეგ მიმართული სამხედრო პლაცდარმი. ნარკვევში, აქტუალურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ საკითხებზე მსჯელობისას, ალ. ჭავჭავაძე ავლენს უზადო ცოდნას ქვეყნის ისტორიისა და ცდილობს გააგებინოს რუსეთის ხელმწიფეს, თუ როგორი ღირსეული ერის შვილია.

ზემოაღნიშნული ნარკვევი წარმოადგენს მწერლის პოლიტიკურ განაცხადს, ერთგვარ დიპლომატიურ ჟესტს, გაკეთებულს საქართველოს ინტერესებისთვის; წინდახედულ ნაბიჯს, გადადგმულს ქვეყნის მომავალი უსაფრთხოებისათვის; მცდელობას, რუსეთთან ურთიერთობების დასაახლოებლად და განსამტკიცებლად. საქართველოს ისტორიისა და ტრადიციების გაცნობით, ალ. ჭავჭავაძე მოხერხებულად მიანიშნებს ხელმწიფეს, პატივი სცეს და ღირსეულად მოექცეს ჩვენს ქვეყანას, ქართველ ხალხს. ამგვარად, აღნიშნული ნარკვევით ალ. ჭავჭავაძემ მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის ისტორიულ ეპოქას აუბა მხარი; შეეცადა, რუსეთთან ურთიერთობის სტრატეგია შეეცვალა; მოიმარჯვა მისთვის დამახასიათებელი დიპლომატიური და ინტელიტური პოლიტიკური ალღო. ნიშანდობლივია, რომ აღნიშნული ეპოქის დახასიათებისას ილია ჭავჭავაძეც წერდა, რომ ეს იყო დრო როდესაც „...მეცხრამეტეს პირველი წლების წიწვა-გლეჯამ ჩვენი ერი მოჰღალა, ქანცი გაუწყვიტა, თავის თავის იმედი დააკარგვინა ...ხანგრძლივ შფოთებს შემდეგ სვენება უპრიანია, როგორც ცალკე კაცისთვის, ისეც მთელი ერისთვის.“ ბ)ჭავჭავაძე, 1953: 203-204) ვფიქრობთ ლოგიკურია, რომ დიდი კლასიკოსის ეს თვალსაზრისი მოვიმარჯვოთ და განვაგრძოთ ალ. ჭავჭავაძის პოლიტიკურ გადაწყვეტილებაზე; კერძოდ, რუსეთთან შემგუებლობითი პოლიტიკის გატარების შესახებ.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით მიგვაჩნია, რომ ალ. ჭავჭავაძის ქმედება მხოლოდ ილია ჭავჭავაძისეული თვალსაზრისით უნდა იქნეს გაგებული და არა პოეტის პოლიტიკური მრწამსისა და მსოფლმხედველობის რაიმე სახეცვლილებად. ალ. ჭავჭავაძე მისი პოლიტიკური გამჭრიახობით შეეცადა მორგებოდა იმ ისტორიულ ეპოქას, რომელშიც მოუწია ცხოვრებამ. რაც შეეხება მწერლის შემოქმედების პერიოდებად დაყოფას, ვფიქრობთ, რომ ერთგვარი ჩინური კედლის აღმართვა პოეტის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში არ არის მართლებული; ეპოქათა ისტორიული პროცესების მხარდამხარ მწერლის მიერ მხატვრული მეთოდის თუ ლიტერატურული მიმდინარეობის/სკოლის შეცვლა - ბუნებრივი შედეგია. შემოქმედი მხარს უბამს ეპოქის გამოძახილს, რაც შესაბამისად აისახება მის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე. ალ. ჭავჭავაძე მთელი ცხოვრების განმავლობაში ერთნაირად იყო შეყვარებული სამშობლოზე; „საერო ტაჯვა“ აძლევდა მის შემოქმედებას „ჰემინვისა და კენესის“ ელფერს; ამდენად, პოეტის შემოქმედების დაყოფა პერიოდებად გაზვიადებულად მიგვაჩნია; ხოლო რაც შეეხება მის

ლიტერატურულ ტექსტებში ასახულ განსხვავებულ მსოფლმხედველობრივ თვალსაზრისს - ეს ეპოქათა გამოდახილია და რეალური ფაქტია, რომელსაც ვერ შევცვლით.

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით აქტუალდება ალექსანდრე ჭავჭავაძის მიმართება ევროპეისტულ ლიტერატურულ პროცესებთან. როგორც ცნობილია, აღნიშნულ პერიოდში ევროპაში ფეხს იკიდებს ახალი ლიტერატურული მიმართულება - რომანტიზმი, რომელმაც, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინა რუსულ ლიტერატურაზე. რუსეთში მოღვაწე რომანტიკოსებმა (პუშკინი, ლერმონტოვი...) გავლენა იქონიეს ქართველ მწერლებზე; მათ შორის, ალ. ჭავჭავაძეზე. სწორედ, ალექსანდრე ჭავჭავაძეა აღიარებული მეცხრამეტე საუკუნის ქართველ კლასიკოსთა შორის პირველ ავტორად, რომელმაც გადამწყვეტი როლი შეასრულა საქართველოში „ევროპული განათლების ნაყოფის დანერგვაში“; მას ეკუთვნის თავისუფლებისა და ჰუმანისტური ღირებულებების, „ტოლერანტობისა და თანასწორობის იდეების დამკვიდრება“ (აბაშიძე, თ.გ: 10) კიტა აბაშიძის ზემოაღნიშნული შეხედულება შემდგომში განავითარეს და განავრცეს ქართველმა ლიტერატურათმცოდნეებმა. საყურადღებოა დიდი ილიას მოსაზრებები ქართულ ლიტერატურაში ევროპეიზმის პრობლემასთან დაკავშირებით; იგი ჩვენში ევროპეისტული ტენდენციების შემომტანად ასახელებს დავით გურამიშვილს, ხოლო ალექსანდრე ჭავჭავაძის დამსახურებად - ევროპეიზმის განმტკიცებას მიიჩნევს. ასევე, საყურადღებოა, რომ ილია „ხალხის სულიერი ცხოვრების სიღრმეში ჩახედვას“ ევროპეიზმის ნიშნად თვლიდა; მეტიც, იგი მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში ქართულ ლიტერატურაში წარმოშობილი სევდის კონკრეტულ საფუძვლად „მამულის-შვილურ“ გრძნობას განიხილავდა, რომლითაც ქართველი რომანტიკოსების (მათ შორის, ალექსანდრე ჭავჭავაძის) „მსოფლიო სევდას“ განასხვავებდა ევროპელი მწერლების სევდისგან. [1]ჭავჭავაძე, 1953: 153)

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ალექსანდრე ჭავჭავაძის აღიარება ევროპაზე ორიენტირებულ პიროვნებად ეჭვს არ იწვევს. პოეტის ლიტერატურულ ტექსტებში იგრძნობა ევროპული ლიტერატურის გავლენა, რაც წარმოჩინდა რომანტიკულ სულისკვეთებაში, თავისუფლებისა და ჰუმანისტური ღირებულებების, ტოლერანტობის, თანასწორობის იდეების დამკვიდრებაში. საყურადღებოა, რომ არა მხოლოდ ლიტერატურულ ტექსტებში ჩანს ალ. ჭავჭავაძის ინტერესი ევროპული კულტურისა და ცივილიზაციის მიმართ. იგი ყველგან და ყველგან ამკვიდრებდა ევროპული ცხოვრების წესს; მან მთლიანად განდევნა სპარსული ცხოვრების სტილი თავისი გარემოცვიდან; პირველმა შემოიტანა საქართველოში ევროპული ავეჯი, როიალი და ეტლი; დასავლეთში მიღებული სტილით დააპროექტა, ააშენა და მოაწყო მამული წინანდალში; ინტერესდებოდა ევროპული და ამერიკული მცენარეებით და თავის ბაღებში აშენებდა და სხვ. ცნობილია ალექსანდრე დიუმას შეფასებები ჭავჭავაძეების ბაღების თაობაზე, რომელთაც არაერთი ევროპელი სტუმრის აღფრთოვანება გამოუწვევიათ. სხვადასხვა დროს მწერლის ოჯახმა უმასპინძლა ფრანგ ისტორიკოსს მარი ბროსეს, რუს პოეტებს: ალექსანდრე პუშკინს, მიხეილ ლერმონტოვს, ალექსანდრე გრიბოედოვს (ეს უკანასკნელი დაქორწინდა ალექსანდრეს ქალიშვილზე - ნინო ჭავჭავაძეზე). ალ. ჭავჭავაძე იმდენად იყო დაინტერესებული ევროპული ცხოვრების წესით, რომ მისი ინტერესების სფერო სოფლის მეურნეობაზეც გავრცელდა. იგი იყო პირველი ქართველი, რომელმაც აბრეშუმის, მარცვლეულისა და მზესუმზირის წარმოება დაიწყო; გატაცებული იყო ევროპული ტექნოლოგიებითაც, რასაც მოწმობს ღვინის, კონიაკის, არყის გამოხდის ახლებური სისტემის დანერგვა; იგი საქართველოში პირველი ენოლოგი გახლდათ.

ალ. ჭავჭავაძე საუცხოოდ ფლობდა რამდენიმე ენას (რუსული, ფრანგული, გერმანული, სპარსული, თურქული), რაც საშუალებას აძლევდა ორიგინალში გასცნობოდა მსოფლიო მწერლობის კორიფეთა შემოქმედებას და სურვილის შემთხვევაში, ეთარგმნა და ქართველი მკითხველისთვისაც გაეცნო. ალ. ჭავჭავაძის ინტერესი სხვა ქვეყნების

კულტურისა და მწერლობის მიმართ მისი მთარგმნელობითი საქმიანობითაც დასტურდება. ცხადია, ალ. ჭავჭავაძე აცნობიერებდა, რომ თარგმანი ერებს შორის ურთიერთობის ყველაზე გამართლებულ და დამაახლოველ ლიტერატურულ-მხატვრულ პროცესს წარმოადგენს. განათლების, კულტურული ფასეულობების დამკვიდრება შეადგენდა პოეტის მიზანს; ამიტომაც იყო სასიქადულო მამულიშვილი მთარგმნელობითი საქმიანობით დაინტერესებული. ალ. ჭავჭავაძის მთარგმნელობით საქმიანობაში, უპირველეს ყოვლისა, ფრანგული ენიდან შესრულებული თარგმანები იქცევს ყურადღებას; მან თარგმნა ცნობილი ფრანგი მეიგავის, ჟან ლაფონტენის სამი იგავი („მგლისა და კრავისთვის“, „თხისა და მელისათვის“, „ჭრიჭინასათვის“), რომელთაც, სავარაუდოდ, სოციალური ჟღერადობით მიიქციეს მწერლის ყურადღება. ცალკე აღნიშვნის ღირსია ფრანგული კლასიციზმის კორიფეთა - ჟან რასინისა („ესთერი“, „ფედრა“) და პიერ კორნელის („ცინა“) - ტრაგედიათა თარგმანები; ასევე, საყურადღებოა ვიქტორ ჰიუგოს, ვოლტერის თხზულებათა თარგმანები, რომლებიც გამოირჩევიან თავისუფალი საზოგადოების ღირებულებათა დამკვიდრების რწმენით. ცალკე საუბრის თემაა ალ. ჭავჭავაძის დამოკიდებულება რუსული მწერლობისადმი, მისი ურთიერთობები რუს საზოგადო მოღვაწეებთან და მწერლებთან; ჭავჭავაძეების ლიტერატურულ სალონი არაერთი მსგავსი შეხვედრის ადგილი გამხდარა. აღსანიშნავია, რომ სწორედ ალ. ჭავჭავაძემ თარგმნა პირველმა რუსული რომანტიზმის თვალსაჩინო წარმომადგენლის, ალექსანდრ პუშკინის ლექსები ქართულად: „ყვავილი“, „ანჩარი“, „სიზმარი“ და სხვ.

ალ. ჭავჭავაძეს კარგად ესმოდა, რომ ვერცერთი ერი ვერ გაუძლებდა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში, პერმანენტულად საომარ მდგომარეობაში ყოფნას (ქართველებს ხომ ასწლეულების განმავლობაში ემუქრებოდა ეროვნული იდენტობის დაკარგვა აღმოსავლეთის მუსლიმანური სახელმწიფოებისგან). პოლიტიკური გამჭირახობით დაჯილდოვებულმა პოეტმა იცოდა, რომ მხოლოდ მშვიდობიანობის პირობებში შეიძლებოდა იმ დიდი საქმის კეთება, რასაც ერში განათლებისა და კულტურის შემოტანა ჰქვია; განათლებული ერის დამონება და ეროვნული იდენტობის შეცვლა კი, პრობლემას წარმოადგენს ყველა დამპყრობლისთვის (მათ შორის რუსეთისთვის). ამიტომაც, შემგუებლობითი პოლიტიკის საფარქვეშ ევროპული ცივილიზაციის პროცესში საქართველოს ჩართვას, ევროპული ცივილიზაციის საუკეთესო ტენდენციების დამკვიდრებას ესწრაფვოდა პოეტი როგორც მხატვრულ ტექსტებში, ისე ცხოვრებაში: „განიხსნა გზა და ეშვათ ივერიელთ სასოება/რომე მუნით შევიდეს მათ შორის განათლება.“

დასკვნები. ამგვარად, საკითხის განალიზებამ, თუ რა გავლენა იქონია მეცხრამეტე საუკუნის პირველი ნახევრის ისტორიულმა სინამდვილემ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაზე; რამ გამოიწვია ქართულ სამეცნიერო სივრცეში არსებული არაერთგვაროვანი შეფასებები მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის მოქალაქეობრივი მრწამსისა და შემოქმედების მიმართ; რატომ დაისვა საკითხი ალექსანდრე ჭავჭავაძის შემოქმედების პერიოდებად დაყოფასთან დაკავშირებით, შესაძლებლობა მოგვცა, წარმოგვეჩინა ძირითადი ტენდენციები საკვლევ პრობლემასთან მიმართებით:

➤ სტატიაში მოხმობილი ფაქტები, არგუმენტები, აღიარებული კლასიკოსების (ილია, აკაკი) და სხვადასხვა ეპოქის მოღვაწეთა შეხედულებები ადასტურებს, რომ ალ. ჭავჭავაძეს ეროვნული სატკივრის გარეშე არასოდეს უცხოვრია - არც 1832 წლის შეთქმულებამდე და არც მისი დამარცხების შემდეგ; არსებითად, არ მომხდარა მწერლის პოლიტიკური მრწამსის სახეცვლილება. იმ ისტორიულმა ეპოქამ, რომელშიც პოეტი ცხოვრობდა, იმ რეალობამ, რომელშიც აღმოჩნდა მისი სამშობლო, განაპირობა მისი გადახრა შემგუებლობითი პოლიტიკისკენ. ალ. ჭავჭავაძის რუსეთთან შემგუებლობითი

პოლიტიკისა და იმპერიის სამსახურში ჩადგომის ძირითადი მიზეზი ეროვნული საქმის კეთებით იყო განპირობებული;

➤ თავად ევროპული განათლების მქონე ალ. ჭავჭავაძე აცნობიერებდა, რომ ყოფნა-არყოფნის ზღვარზე მყოფი მისი ქვეყნისთვის გამოსავალს განვითარებაზე ორიენტირებული საქმიანობა წარმოადგენდა; პოლიტიკური გამჭრიახობით დაჯილდოვებული პოეტი ხვდებოდა, რომ მხოლოდ მშვიდობიანობის შენარჩუნებით შეიძლებოდა იმ დიდი საქმის კეთება, რასაც ერში განათლებისა და კულტურის შემოტანა ჰქვია, რადგან განათლებული ერის დამონება და ეროვნული იდენტობის შეცვლა პრობლემას წარმოადგენს ყველა დამპყრობლისთვის, მათ შორის რუსეთისთვის;

➤ ალ. ჭავჭავაძის მსოფლმხედველობა ვერ ირგებდა ხუნდებს და ესწრაფვოდა ევროპულ ცივილიზაციასთან ზიარებას, რაც იმ პერიოდის საქართველოში არ ხერხდებოდა რუსეთთან შემგუებლობითი პოლიტიკის გარეშე; ამით იყო განპირობებული მისი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სახეცვლილებაც, რომელმაც, ურთიერთგამომრიცხავი და უარყოფითი დამოკიდებულება გააჩინა ლიტერატურის ისტორიკოსების ნააზრევში;

➤ ალ. ჭავჭავაძე იზიარებდა ევროპული ცივილიზაციის საუკეთესო მონაპოვარს, ტენდენციებს და მთარგმნელობითი საქმიანობით აქტიურად ნერგავდა საქართველოში; მისი მრავალმხრივი მოღვაწეობა სწორედ ამ მიზანს ემსახურებოდა. განათლებისა და ევროპული კულტურული ფასეულობების შეტანა ქართველ ერში, პოეტის აზრით, განაპირობებდა ქვეყნის ხვალისდელი დღის პერსპექტივას და ეროვნულ დამოუკიდებლობის გასაღებსაც ამაში ხედავდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ასათიანი, გ. (2004). *ქრესტომათიული კრიტიკა, მე-19 საუკუნე*. ნაწ. 2. თბილისი: გამომცემლობა „წყაროსთვალი“.
- აბაშიძე, კ. (თ.გ.). *ალექსანდრე ჭავჭავაძე*. მოძიებულია ვებგვერდიდან: http://kartvelologybooks.tsu.ge/uploads/book/Abashidze_Kita.pdf
- ბოცვაძე, ი. (1956). *ალექსანდრე ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში*. თბილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“.
- გამეზარდაშვილი, დ. (1948). *ალექსანდრე ჭავჭავაძე და ქართული რომანტიზმი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ევგენიძე, ი. (2003). *ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- ვახანია, ნ. (2012). *ჩვენი მეცხრამეტე საუკუნე (ლექციები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან)*. თბილისი: ალექსანდრე ორბელიანის საზოგადოების გამომცემლობა.
- მეუნარგია, ი. (1954). *ქართველი მწერლები*. ტ. 1, თბილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“.
- მინაშვილი, ლ. (2003). *ლიტერატურული ნარკვევები და წერილები*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- რობაქიძე, გრ. (1989). *ალექსანდრე ჭავჭავაძე*. *ცისკარი*. №3.
- ქიქოძე, გ. (1965). *რჩეული თხზულებანი*. ტ. 2. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- ჭავჭავაძე, ა. (1992). *ქართული მწერლობა*. თბილისი: გამომცემლობა „ნაკადული“.
- ჭავჭავაძე, ი. (1953). *წერილები ქართულ ლიტერატურაზე*. *თხზულებანი*. ტ. 3. თბილისი: საქართველოს ს.ს.რ. სახელმწიფო გამომცემლობა.

- ჭავჭავაძე, ი. (1985). *რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად*. ტ. 1. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.
- ჭავჭავაძე, ა. (1986)ა. *ნარკვევები, დრამის თარგმანები, წერილები*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“.
- ჭავჭავაძე, ი. (1986)ბ. *რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად*. ტ. 3. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“.

REFERENCES:

- asatiani, g. (2004). *krest'omatiuli k'rit'ik'a, me-19 sauk'une [Chrestomathic criticism, 19th century]*. Part 2. Tbilisi: Publishing House „Tskarostvali“.
- abashidze, k'. (n.d.). *aleksandre ch'avch'avadze [Aleksandre Chavchavadze]*. Retrieved from http://kartvelologybooks.tsu.ge/uploads/book/Abashidze_Kita.pdf
- botsvadze, i. (1956). *aleksandre ch'avch'avadze kartul lit'erat'urul k'rit'ik'ashi [Aleksandre Chavchavadze in Georgian literary criticism]*. Tbilisi: Publishing House „Sakhelgami“.
- gamezardashvili, d. (1948). *aleksandre ch'avch'avadze da kartuli romant'izmi [Alexander Chavchavadze and Georgian romanticism]*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House.
- evgenidze, i. (2003). *nark'vevebi kartuli lit'erat'uris ist'oriidan [Essays from the history of Georgian literature]*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House.
- vakhania, n. (2012). *chveni metskhramet'e sauk'une (lektsiebi kartuli lit'erat'uris ist'oriidan) [Our nineteenth century (lectures from the history of Georgian literature)]*. Tbilisi: Publishing House of Alexander Orbeliani Society.
- meunargia, i. (1954). *kartveli mts'erlebi [Georgian writers]*. 1, Tbilisi: Publishing House „Sakhelgami“.
- minashvili, l. (2003). *lit'erat'uruli nark'vevebi da ts'erilebi [Literary essays and letters]*. Tbilisi: Tbilisi University Publishing House.
- robakidze, gr. (1989). *aleksandre ch'avch'avadze [Alexander Chavchavadze]. tsisk'ari [Tsiskari]*. №3.
- kikodze, g. (1965). *rcheuli tkhzulebani [Selected essays]*. 2. Tbilisi: Publishing House „Sabchota Sakartvelo“.
- ch'avch'avadze, a. (1992). *kartuli mts'erloba [Georgian writing]*. Tbilisi: Publishing House „Nakaduli“.
- ch'avch'avadze, i. (1953). *ts'erilebi kartul lit'erat'uraze [Letters on Georgian literature]. tkhzulebani [Essays]*. 3. Tbilisi: Georgian S.S.R. State Publishing House.
- ch'avch'avadze, i. (1985). *rcheuli nats'armoebebi khut t'omad [Selected works in five volumes]*. 1. Tbilisi: Publishing House „Sabchota Sakartvelo“.
- ch'avch'avadze, a. (1986)ა. *nark'vevebi, dramis targmanebi, ts'erilebi [Essays, drama translations, letters]*. Tbilisi: Publishing House „Merani“.
- ch'avch'avadze, i. (1986)ბ. *rcheuli nats'armoebebi khut t'omad [Selected works in five volumes]*. 3. Tbilisi: Publishing House „Sabchota Sakartvelo“.